XV–XVII ASRLARDA GERMANIYA

Sharipov Sardor Baxrom o‘g‘li
Toshkent viloyati, Chirchiq shahri 24-maktab
Tarix va tarbiya fanlari qo‘sh o‘qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada XV–XVII asrlarda Germaniyaning siyosiy tuzilishi, iqtisodiy va madaniy rivojlanishi, Reformatsiya, Dehqonlar urushi va O‘ttiz yillik urush oqibatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, Vestfaliya sulhining nemis erlari tarixidagi ahamiyati yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Germaniya, Muqaddas Rim imperiyasi, Reformatsiya, Martin Lyuter, Dehqonlar urushi, O‘ttiz yillik urush, Vestfaliya sulhi.

Аннотация. В статье анализируются политическое устройство, экономическое и культурное развитие Германии в XV–XVII веках, Реформация, Крестьянская война и последствия Тридцатилетней войны. Также освещается значение Вестфальского мира в истории немецких земель.

Ключевые слова: Германия, Священная Римская империя, Реформация, Мартин Лютер, Крестьянская война, Тридцатилетняя война, Вестфальский мир.

Annotation. The article analyses the political structure, economic and cultural development of Germany in the 15th–17th centuries, the Reformation, the Peasants' War and the consequences of the Thirty Years' War. It also discusses the significance of the Peace of Westphalia in the history of the German lands.

Keywords: Germany, Holy Roman Empire, Reformation, Martin Luther, Peasants' War, Thirty Years' War, Peace of Westphalia.

Kirish

XV–XVII asrlar Germaniya tarixida o‘rta asrlardan yangi davrga o‘tish jarayoni eng keskin kechgan bosqichdir. Bu davrda hudud yagona milliy davlat emas, balki “Nemis millatining Muqaddas Rim imperiyasi” tarkibidagi yuzlab mustaqil knyazlik, episkoplik va erkin shaharlardan iborat murakkab siyosiy tuzilma edi. Aynan shu parchalanganlik iqtisodiy yuksalish, diniy islohot, ijtimoiy to‘qnashuvlar va katta urushlar bilan birga kechdi. Maqolaning maqsadi – Germaniyaning siyosiy, iqtisodiy va diniy rivojlanishidagi asosiy o‘zgarishlarni izchil yoritish va ularning uzoq muddatli oqibatlarini ko‘rsatishdir.

1356-yilgi “Oltin bulla” imperatorni saylash huquqini yetti knyaz-saylovchiga bergan, shu tariqa markaziy hokimiyat zaiflashib, mahalliy hukmdorlarning mavqei oshgan edi. XV asrdan boshlab imperator tojini deyarli uzluksiz Gabsburglar sulolasi egalladi. Imperator Maksimilian I davrida (1493–1519) imperiya boshqaruvini tartibga solishga urinish bo‘ldi: 1495-yildagi Vorms rayxstagida “Abadiy zemstvo tinchligi”

e’lon qilindi, oliy sud – Reyxskammergerixt tuzildi, keyinroq imperiya hududi bir necha okrugga bo‘lindi. Biroq bu choralar knyazlarning o‘z yerlarida mustaqilligini bekor qilmadi, aksincha, rayxstag orqali ularning imperiya ishlariga ta’sirini rasmiylashtirdi.

XV asr oxiri – XVI asr boshlarida janubiy Germaniya Yevropaning yirik savdo-moliya markazlaridan biriga aylandi. Augsburgdagi Fugger va Velzer savdo uylari kon sanoati, metall savdosi va imperatorlarga qarz berish orqali ulkan boylik to‘pladi. Saksoniya va Tirolda kumush, mis qazib olish kengaydi, Reyn bo‘yidagi shaharlar va Shimoliy dengiz savdosi (Gansa ittifoqi) yirik hunarmandchilik va tijorat markazlarini saqlab qoldi. Iqtisodiy o‘sish bilan birga ma’rifiy sohada ham yangilik yuz berdi: taxminan 1450-yilda Mayntsda Iogann Gutenberg kitob bosish usulini ishlab chiqdi, bu g‘oyalarning tez tarqalishi va savodxonlikning oshishiga xizmat qildi. Nemis gumanistlari antik meros va Muqaddas Bitikning asl matnlariga murojaat qilib, cherkov an’analarini tanqidiy qayta ko‘rib chiqishga zamin hozirladilar.

Cherkovning soliq va indulgensiya savdosi, ruhoniylarning dunyoviy boylikka intilishi aholining keng qatlamlarida norozilik uyg‘otgan edi. 1517-yilda Vittenbergda ilohiyotchi Martin Lyuter indulgensiyalarga qarshi “95 tezis”ni e’lon qildi va bu voqea Reformatsiyaning boshlanishi sifatida qabul qilinadi. Lyuter najot faqat imon orqali bo‘lishini va Muqaddas Bitik oliy hokimiyat ekanini targ‘ib qildi, Bibliyani nemis tiliga tarjima qilib, adabiy nemis tilining shakllanishiga ham katta hissa qo‘shdi. 1521-yildagi Vorms rayxstagida imperator Karl V uni ta’limotidan voz kechishga undadi, lekin Lyuter rad etdi va Saksoniya saylovchisi himoyasida qoldi. Tez orada Reformatsiya g‘oyalari knyazlar va shahar magistratlari tomonidan o‘z siyosiy manfaatlarida ham qo‘llab-quvvatlandi: protestant knyazlar cherkov mulkini dunyoviylashtirib, hokimiyatlarini kuchaytirdilar.

Reformatsiya g‘oyalari dehqonlar orasida ijtimoiy adolat talablari bilan qo‘shilib ketdi. Janubiy va Markaziy Germaniyada krepostnoylik majburiyatlari, og‘ir to‘lovlar va yerdan foydalanish huquqlari cheklanishiga qarshi katta qo‘zg‘olon boshlandi. 1525-yilda Memmingenda tuzilgan “O‘n ikki modda” dehqonlarning asosiy talablarini jamladi: ruhoniylarni jamoa saylashi, krepostnoylikni bekor qilish, o‘rmon va yaylovlardan erkin foydalanish va boshqalar. Tomas Myuntser boshchiligidagi Turingiya qo‘zg‘olonchilari 1525-yil may oyida Frankenxauzen yonida mag‘lubiyatga uchradi. Lyuter qo‘zg‘olonni qoralab, knyazlarni uni bostirishga chaqirdi; bu holat Reformatsiyaning knyazlar himoyasidagi yo‘nalishini mustahkamladi. Urushda yuz minglab odamlar halok bo‘lgani ko‘rsatiladi, ammo aniq raqamlar manbalarda turlicha beriladi.

Imperator Karl V protestantizmni bostirishga urinib, Shmalkalden ittifoqi (1531) bilan urush olib bordi, ammo to‘liq muvaffaqiyatga erishmadi. 1555-yildagi Augsburg diniy tinchligi “kimning hokimiyati bo‘lsa, o‘sha dini” (cuius regio, eius religio)

tamoyilini mustahkamladi: har bir knyaz katoliklik yoki lyuteranlikni tanlash huquqini oldi, fuqarolar esa hukmdor diniga amal qilishi yoki ko‘chib ketishi lozim edi. Kalvinizm esa bu kelishuvdan chetda qolgani sababli keyingi nizolarning manbasiga aylandi. XVI asr oxiriga kelib Trent kengashi qarorlari va iezuitlar faoliyati katoliklikni jonlantirdi, 1608–1609-yillarda esa protestant Ittifoq va katolik Liga tuzildi; Yevropa urushga yaqinlashib bordi.

1618-yilda Pragadagi “defenestratsiya” (vazirlarning derazadan tashlanishi) Bogemiyadagi qo‘zg‘olonni boshlab berdi va u tez orada butun Yevropani qamragan urushga aylandi. Urushga Daniya, Shvetsiya, Fransiya, Ispaniya kabi davlatlar aralashdi, Germaniya esa asosiy jang maydoniga aylandi. Urush, ocharchilik va epidemiyalar tufayli aholi soni katta yo‘qotishlarga uchragan; ayrim hisoblarga ko‘ra, nemis erlari aholisining taxminan uchdan biri, ba’zi hududlarda undan ham ko‘proq qismi nobud bo‘ldi. 1648-yilda Myunster va Osnabryukda imzolangan Vestfaliya sulhi diniy nizolarni tartibga soldi, kalvinizmni ham rasman tan oldi, knyazlarning ichki va tashqi siyosatdagi mustaqilligini kengaytirdi hamda Shvetsiya va Fransiyaga yangi hududlar berdi. Shu bilan imperiya markaziy hokimiyati yanada zaiflashdi.

Xulosa

XV–XVII asrlarda Germaniya iqtisodiy yuksalish, madaniy yangilanish va diniy islohotni boshdan kechirdi, lekin siyosiy birlashuvga erisha olmadi. Reformatsiya imperiyani konfessional jihatdan bo‘lib yubordi, Dehqonlar urushi esa ijtimoiy ziddiyatlar naqadar keskin ekanini ko‘rsatdi. O‘ttiz yillik urush mamlakatni vayron qilib, knyazliklarning mustaqilligini mustahkamladi va nemis erlarining keyingi tarixiga uzoq muddat ta’sir qildi. Shu sababli bu davrni o‘rganish nafaqat Germaniya, balki umumyevropa tarixining shakllanishini tushunish uchun ham muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Germaniya // O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. – Toshkent: Davlat ilmiy nashriyoti, 2000–2005.

2. Reformatsiya // O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. – Toshkent: Davlat ilmiy nashriyoti, 2000–2005.

3. Matchonova M. XVII asrdan 1870-yillargacha Germaniya va german davlatlari // Modern education and development. – 2025. – №1. – B. 201–206.

4. Jahon tarixi. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 7-sinflari uchun darslik / A. Sagdullayev va boshq. – Toshkent: «O‘zbekiston», 2022.

5. O‘ttiz yillik urush // O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. – Toshkent: Davlat ilmiy nashriyoti, 2000–2005.

6. Muqaddas Rim imperiyasi // O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. – Toshkent: Davlat ilmiy nashriyoti, 2000–2005.

7. Brady T.A. German Histories in the Age of Reformations, 1400–1650. – Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

8. Wilson P.H. Europe's Tragedy: A History of the Thirty Years War. – London: Allen Lane, 2009.

9. Wilson P.H. The Holy Roman Empire: A Thousand Years of Europe's History. – London: Allen Lane, 2016.

10. Holborn H. A History of Modern Germany: The Reformation. – New York: Alfred A. Knopf, 1959.

11. Смирин М.М. Народная реформация Томаса Мюнцера и Великая крестьянская война. – Москва: Госполитиздат, 1947.

12. Энгельс Ф. Крестьянская война в Германии. – Москва: Госполитиздат, 1952.